

LÅNGT IFRÅN LAGOM

KOMMUNALA SATSNINGAR I KRISTIDER

Lotta Moberg
Jonas Sigedal

www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667263&flik=4

AUGUSTI 2009

TIMBRO

Copyright © Författarna och Timbro 2009

Uppdaterad: 2009-10-07

ISBN 978-91-7566-726-3

info@timbro.se, www.timbro.se

INNEHÅLL

Förord	4
Inledning	5
Om undersökningen och dess källor	7
Karlstad	8
Botkyrka	10
Luleå	12
Skellefteå	13
Helsingborg	14
Trollhättan	16
Umeå	18
Norrköping	20
Malmö	21
Eskilstuna	22
Gotland	24
Sandviken	25
Sundsvall	26
Gävle	27
Karlskoga	29
Landskrona	31
Avslutning	33
Konkurrensutsätt kulturen	34
Frivilligheten hotas	35
Källor	36
Noter	40

FÖRORD

Sveriges kommuner framstår nu som den ekonomiska krisens största offer. Sparbetingen och osthylvlarna går hårt åt de kommunala budgetarna, med uppsägningar av personal och försämrat utbud inom främst välfärdsservice som konsekvens. På nationell nivå pågår en tävlan om vem som vill tillföra mest pengar ur statskassan, för att med extra statsbidrag mildra krisens effekter på det som brukar kallas "välfärdens kärna", d v s kommunernas utgifter för omsorg, vård och utbildning. Tillskott har redan beslutats och mer är med största sannolikhet på väg.

Hur kommunpolitikerna handskas med pengarna är direkt avgörande för resultatet av de statliga extratillskotten. För visst går det att prioritera och använda pengar mer eller mindre smart. Ungefär var femte kommunal utgiftskrona (av totalt nära 500 miljarder per år) går i dag till verksamheter som inte rör social-, handikapp-, barn- och äldreomsorg, ekonomiskt bistånd eller utbildning. Det motsvarar i reda pengar mer än dubbelt så mycket som kommunsektorn, enligt SKL:s beräkningar i april, behöver spara för att nå balans 2010. I ett makroperspektiv skulle alltså inte ett öre behöva sparas på "välfärdens kärna".

I denna rapport visas att verkligheten på sina håll faktiskt är den motsatta. Här studeras de 16 kommuner i Sverige som satsar mest på kultur och fritid per invånare och som samtidigt genomför nedskärningar inom skola eller omsorg, flaggar för skattehöjningar under nästa år eller gör både och. Bilden är nedslående. Excesserna med "satsningar" på sådant som ligger långt från "välfärdens kärna" överträffar varandra.

Rapportens analys och avslutande jämförelse med några kommuner som går en annan väg, visar på behovet av att ytterligare extra bidrag från statens sida åtföljs av sådana krav, som oavsett krisen och dess akuta bekämpning, borde kunna ställas på kommunerna från lagstiftarens sida – d v s krav på strukturreformer av kommunernas nämndsorganisation som, i likhet med arbetslinjen inom socialförsäkringarna, skapar rätt incitament för kommunpolitikerna att använda de nya resurserna till de mest angelägna ändamålen. Dit hör inte äventyrsbad eller skidanläggningar.

Författare till rapporten är Lotta Moberg, student i nationalekonomi vid Lunds universitet, som tidigare arbetat inom Utlandsstyrkan i Kosovo och för Utrikesdepartementet i Ryssland, samt Jonas Sigedal, student vid Handelshögskolan i Stockholm, författare till romanen *Germania* och en ivrig bloggare.

Stockholm i augusti 2009

Thomas Idergard
Programansvarig, Välfärd & Reformstrategi, Timbro

INLEDNING

I april 2009 deklarerade regeringen att man skulle öka anslagen till landets kommuner och landsting. Hela 17 miljarder kronor tas från statskassan, och under 2010 ska de första 7 miljarderna betalas ut. Pengarna bör enligt kommun- och finansmarknadsminister Mats Odell "användas för att undvika uppsägningar i kommuner och landsting". Åtgärden innebär att "förutsättningarna att värna välfärdens kärna kraftigt förbättras".

Oppositionen var kvick med att peka ut åtgärden som otillräcklig. Tomas Östros krävde genast mer pengar och tidigare utbetalningar. Östros sade sig vara förvånad över att regeringen "inte förstått läget trots att varslen duggar tätt".¹ Han yttrade besviket att "det tyder på att man inte prioriterar välfärden", meddelade att oppositionen i regeringsställning skulle ha givit dubbelt så mycket samt kallade återhållsamheten för "hjärtlös".²

Läraryrketets ordförande Eva-Lis Sirén hävdade att stödpaketet kom alldeles för sent. 1 300 lärarvarsel var redan utfärdade och skulle snart komma att verkställas.³ Kommunals Ylva Thörn påstod att summan var för liten och att jobbkrisen i kommuner och landsting som ett resultat "kommer att sprida sig som en lavin som direkt slår mot välfärdens kvalitet."⁴

Också från många kommuner hördes kritiska rop. Ilmar Reepalu, kommunstyrelsens socialdemokratiska ordförande i Malmö, menade att "de sju miljarder som läggs ut nästa år inte på långa vägar räcker för att rädda den kommunala sektorns ekonomi."⁵ "Vi får pengarna för sent, vi borde ha fått dem nu. Och det borde ha varit mer", sa landstingsrådet Kent Ögren i Luleå.⁶ Anneli Hulthén, socialdemokratiskt kommunalråd i Göteborg kallade pengarna "en droppe i havet". "Vi tvingas ändå fortsätta skära ned", meddelade Kirunapartiets Lars Törnman, vice ordförande i kommunstyrelsen.⁷

Det är ingen tvekan om att Sveriges kommuner har det svårt i finanskrisen. Skatteintäkterna sjunker i rasande fart och Sveriges Kommuner och Landsting räknade i april ned landets kommunala skatteintäkter för år 2010 med 44 miljarder kronor. Så mycket måste kommunerna alltså spara för att hålla balans i budgeten. Bara under juni 2009 utfärdades det största antalet kommunala varsel sedan 1992. Sammanlagt varslades över 1 200 kommunalanställda denna månad. Lärare lämnar sina arbeten och äldre människor lider av personalunderskott i äldreomsorgen.

Samtidigt är Sveriges kommuner generösa med bidrag till kultur- och fritidssektorn. En genomsnittlig kommun spenderar sammanlagt 1 921 kronor på kultur- och fritidsområdet per invånare. Det är en femtedel av utgifterna på äldreomsorgen och en sjundedel av satsningarna på grund- och gymnasieskolor. Man kan förvänta sig att kommuner gör allt i sin makt för att undvika försämringar inom välfärden, men många anser sig i stället ha råd att i dessa kristider plöja ned ordentliga belopp i kultur- och

fritidssektorn. Skolan och omsorgen sätts på undantag medan simbassänger, aktivitetshallar och festivaler får gå före i finansieringskön.

Huvudpoängen i vår rapport är att jämföra renodlade driftspengar för kultur/fritid med driftspengar för omsorg och skola. Men vi har också på ett antal ställen tagit upp det som är kostnader för investeringar, t ex de så populära äventyrsbaderna. När vi på dessa områden har "jämfört" med möjliga utbildnings- och äldreomsorgsutgifter, har vi också slagit ut dessa på några år. Fast självklart vet vi att det i den kommunala bokföringen inte ser ut så. Och självklart vet vi också att avskrivningstiden är längre. Vår grundläggande pedagogiska tanke är att på ett enkelt sätt åskådliggöra värderingar och följande prioriteringar som många kommunalpolitiker gör och ofta verkar vilja gömma bakom resonemang som nästan vill antyda att en "investering" inte kommer att påverka något alls. Konkret betyder detta att om kommunen har behov av bibehållna lärartjänster, och/eller (som t ex enklare "möjliggörs" vid vikande elevunderlag), mer resurser för fortbildning eller löner för lärare, på investeringar i skolbyggnader och skolmältider; om kommunen har behov av fler platser på äldreboenden, eller fler anställda inom äldreomsorgen för att t ex kunna erbjuda de boende en vistelse ute i friska luften ibland – så borde rimligen satsningar på detta gå före investeringar och drift på i det närmaste alla övriga kommunala utgiftsområden.

Detta kryddas ofta med antaganden om förmodade intäkter "i framtiden". Förr eller senare går en kommunal investering över i kommunal drift. Drift är lika med direkta utgifter som inte kan gömmas bakom avskrivningarnas vackra formuleringar. Och dessa konkurrerar om utrymmet med drift av t ex äldreboenden och skola.

För att lyfta fram och granska denna paradox tittar vi här närmare på prioriteringar inom några av de kommuner som spenderar allra mest på kultur och fritid. Vi ställer oss frågan huruvida en kommun verkligen kan låta dessa budgetposter gå före skolan och omsorgen. Det visar sig ofta att klagosången om att 17 miljarder inte räcker klingar falskt. Även i kristider satsas mycket kommunala resurser på annat än det som brukar kallas "välfärdens kärna".

Så länge det ekonomiska läget är stabilt är det ett mindre problem att kultur- och fritidssektorn duschas med kommunala pengar. Men när finanskrisen tvingar ner kommuner på knäna, och när man dessutom hävdar att regeringens stödpaket inte är tillräckliga, är det ekonomiskt ohållbart och moraliskt fel att prioritera nöjen framför välfärden. Ändå spenderar ett stort antal kommuner väsentligt mer än lagom mycket på kultur- och fritidsområdet.

Genom att prioritera bort kultur- och fritidssatsningar och implementera vissa strukturförändringar skulle det vara möjligt för kommunerna att freda välfärdsutgifter från större nedskärningar. Hittills tycks många av dem tyvärr inte ha lyckats göra det valet.

OM UNDERSÖKNINGEN OCH DESS KÄLLOR

Urvalet av kommuner har skett dels utifrån vilka kommuner som spenderar mycket på kultur och fritid per kommuninvånare, dels utifrån vilka kommuner som antingen genomför nedskärningar inom skola eller omsorg, flaggar för skattehöjningar under nästa år eller gör både och. Jämförelsen mellan kommunernas utgifter baseras på Sveriges Kommuner och Landstings sammanställning över olika kommuners utgiftsområden per invånare. Siffrorna här avser 2007, som är de senast tillgängliga. Men det är inte troligt att uppgifterna på denna punkt har förändrats nämnvärt sedan dess.

Uppgifterna om respektive kommuns situation och utgiftsutveckling för nämnder och utgiftsprogram i de studerade kommunerna, har erhållits vid telefonsamtal med, och därefter rekvirering av relevanta budget- och plandokument från, kultur- och fritidsförvaltningar, kommunstyrelsernas kansli/ekonomikontor (eller motsvarande) och/eller informationsenheter i respektive kommun. Vi har sedan av läsnings-skäl begränsat källhänvisningar till i huvudsak tryckta och digitala medier och/eller debattinlägg av annan karaktär som kompletterar eller belyser grundkällorna.

För att kunna göra kvantitativa uppskattningar av vad årliga utgifter på olika kultur- och fritidsprojekt motsvarar i välfärdstjänster har vi utgått från ett schablonbelopp för kostnader i den kommunala välfärden.

Då kommunerna framför allt skär ned på lärartjänster och utbildning, ställer vi i de flesta fallen kostnader för olika kultur- och fritidsprojekt mot vad det kostar att finansiera just lärare. Johan Wicander, som arbetar på medlemsjouren på Lärarnas Riksförbund, uppskattar kostnaden för en grundskollärare i tjänst till 400 000 kronor per år. Enligt uppgifter om nedskärningar inom äldreården i Skellefteå uppskattas där en plats på korttidsboende vara cirka 370 000 kronor; kommunen ska spara 4,4 miljoner kronor på 12 boendeplatser. I vissa fall används som jämförelse antalet personer som kan få hemtjänst för en viss summa. Beloppet baseras på den medelkostnad som enligt SKL:s rapport *Vad kostar verksamheten i din kommun?* är 153 019 kronor per vårdtagare och år.

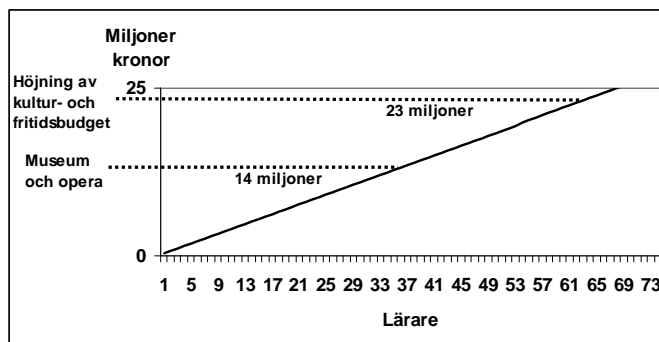
Uppgifterna för varje kommun illustreras genom grafer som ger en viss känsla för vad en kommun går miste om genom att prioritera omfattande satsningar på kultur och fritid framför välfärden.

KARLSTAD

Karlstad har en ganska god ekonomi men de ekonomiska förutsättningarna har försämrats rejält under det senaste året. Alla kommunens nämnder har fått beskedet att de måste spara. Skatteintäkterna för Karlstads kommun kommer de närmaste åren att minska med hela 600 miljoner kronor.

Invånare: 84 058
Skattesats: 32,5 %
Kultur: 878 kr/invånare
Fritid: 1 396 kr/ invånare
Kommunledning: S, V, MP

Planen för 2010 är att spara sex miljoner kronor inom gymnasienämnden. Prognoser visar att elevantalet under samma period minskar. Samtidigt finns det många brister i skolan, där Karlstad rankas lågt både gällande lärarlöner och lärartäthet⁸, och på en rad andra punkter som

Skolinspektionen lyft fram.⁹ Därför är det samlade ekonomiska läget för skolan inte helt oproblematiskt. På grund av en utebliven kostnadsuppräknings för hela kommunen kommer även skolenheterna behöva spara in 2 procent. Resultatet förmodas därför - trots elevminskningen - bli större klasser och minskad lärartäthet. Personaltätheten i grundskolan väntas minska, från 8,1 till 7,8 lärare per 100 elever med en liknande sänkning även inom förskolan. Vidare tilldelas inga löneökningar till personalen.

I bjärt kontrast till detta frodas Karlstads *kultur- och fritidsnämnd* som under 2010 ska tillföras 23 miljoner kronor mer jämfört med år 2008. Det är en ökning med 12,4 %. På kommunens informationsavdelning tror man att detta beror på ökade kostnader för idrottshallar. I år kostade dessutom *Värmlands museum* och *Värmlandsoperan* kommunens skattebetalare sammanlagt 14 miljoner. Bilden visar antalet lärartjänster som skulle kunna sättas in i stället.

En hel del föreningar får också några tusenlappar var. Inom musikkonsten får till exempel *Konstnärernas kollektivverkstad* nära 330 000 kronor. *Värmlandsteatern* får, förutom ett bidrag på 354 000 kronor, ytterligare nästan 1 miljon kronor till hyran för *Tempelriddaren*, en av teaterns scener.

Den rödgröna majoriteten i kommunfullmäktige har siktat in sig på en uppgradering av ett badhus för hela 200 miljoner kronor. För denna ofattbart stora summa skulle kommunen kunna ha 50 extra lärare under 10 års tid. I stället får Karlstadsborna en ny simbassäng på 50 meter. "Borås stad kan bygga en 50-metersanläggning för 57 miljoner" hälsar det moderata oppositionsrådet Per-Samuel Nisser.¹⁰

Under 2009 ska satsningen "*Blommornas stad*" tilldelas några miljoner kronor mer än föregående år av kommunen.¹¹ Det är ett projekt som går ut på att göra Karlstads stadskärna till den blomtätaste i världen. Blommor, menar kommunstyrelsen, ger en "positiv image som förstärker den redan starka solsymbolen, eftersom solen är ett villkor för blommors existens".¹²

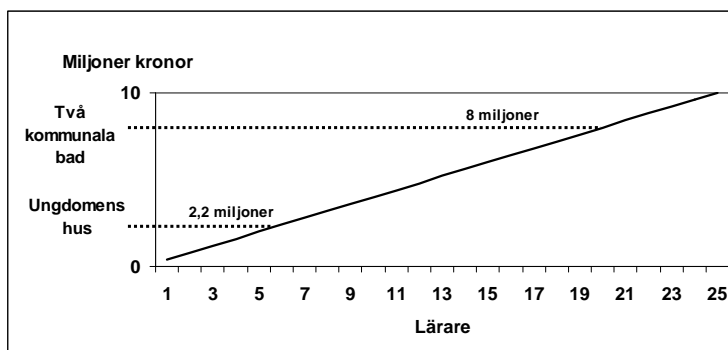
Dessa satsningar på blommor och bad är knappast något som skolbarn och uppsagda lärare särskilt uppskattar. Besparingar inom utbildning får på lång sikt sannolikt en mer negativ effekt än begränsningar i kommunens blomstersatsningar.

BOTKYRKA

Skattekraften i Botkyrka sjunker under 2009. Enligt kommunens budgetplan för perioden 2010–2013 föreslås därför effektiviseringar och besparingar. Barn- och ungdomsnämnden ska spara 25,7 miljoner kronor och utbildningsnämnden 11 miljoner.¹³

Invånare: 79 928
Skattesats: 32,23 %
Kultur: 956 kronor/ invånare
Fritid: 1 144 kronor/invånare
Kommunledning: S, V, MP

Ungefär lika mycket som värdet av dessa besparingar, 36 miljoner, tilldelas posten "Ungdom och förening" inom kommunens kultur- och fritidsförvaltning. Detta samtidigt som man alltså sparar på andra ungdomsverksamheter.

Den totala kultur- och fritidsbudgeten omfattar 165 miljoner kronor. Nämnden är ålagd att spara 3 miljoner kronor under 2010. Samtidigt som utbildningsbudgeten är större slår besparingarna hårdare när den skrivs ner, eftersom det är skolorna som drabbas.

Att driva *Ungdomens hus* till en årlig kostnad av 2,2 miljoner motsvarar mer än 5 lärartjänster. Samtidigt motsvarar driften av kommunens *två badanläggningar* för 8 miljoner kronor hela 20 lärartjänster.

Modern cirkuskonst har också en särskild plats i kommunalrådets hjärtan. Cirkus Cirkör, som startade i Stockholm 1995 som en fri cirkusgrupp, har ett intimt samarbete med Botkyrka kommun. Kommunen satsar 850 000 kronor på *cirkus i bostadsområden*. Även *gatuteater* sponsras med 700 000 kronor i år.¹⁴

År 2007 förvärvade kommunen ett stort område med tillhörande byggnader vid Albysjön för 17 miljoner. Man sade sig vilja "utveckla området". År 2008 användes byggnaderna till det så kallade "Cirkusåret", då kommunen gratis lånade ut området till diverse kulturaktiviteter. Ytterligare 2,5 miljoner anslogs också till evenemanget. Efter "Cirkusåret" ville man renovera en av byggnaderna till *nycirkushangar* för 12 miljoner. Driften av komplexet beräknas kosta kommunen 2,5 miljoner kronor per år. Denna satsning, som påbörjades innan krisen slog till och nedskärningarna började, är en extra tung belastning på kommunbudgeten när man nu måste dra ner på kostnaderna generellt.

Ovanpå allt detta vill Botkyrka uppföra en *skidtunnel* för längdskidåkning.¹⁵ Enligt Jimmy Baker, moderat och biträdande gruppleddare i oppositionen, kommer kostnaden för projektet att landa på 100–200 miljoner kronor. Det ska möjliggöra skidåkning

inomhus året runt, innanför glasväggar och under jord. Det mindre beloppet för denna satsning skulle annars kunna satsas på 40 grundskollärare under 10 år. "Långt ifrån lagom" är Botkyrkas kommunslogan och den sammanfattar ganska väl kommunpolitikernas kultur- och fritidssatsningar.

LULEÅ

I Luleå blev 72 lärare uppsagda mellan januari och maj i år.¹⁶ Situationen i skolan lär inte heller förbättras när kommunledningens aviserade budget för 2010 sätts i verket. I botten ligger ett generellt sparkrav på 2 % för alla nämnder. Nedskärningar planeras på nästan alla kommunens områden, och för skolans del blir det 28 miljoner kronor mindre nästa år.¹⁷

Vissa planerade investeringar fredas. En upprustning av bostadsområdet Hertsö centrum för 10 miljoner och biogassatsningar inom det kommunalt ägda Luleås

Lokaltrafik AB ska genomföras, trots allmänna nedskärningar. Men eftersom även lokaltrafiken samtidigt ska spara drar man i stället in på busstrafiken.

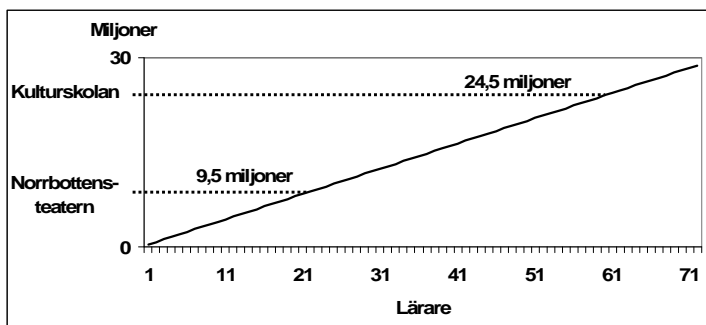
Det finns en helig ko som slipper även de generella besparingarna på två procent.¹⁸ Det är *Kulturskolan*, ett kommunalt centrum för kompetensresurser inom estetiska ämnen. Den har skonats från nedskärningar i tre års tid och fredas nu i ytterligare tre år.¹⁹ Alltså ska alla kommunens förvaltningar skära ner förutom just Kulturskolan, som i år kostar kommunen 24,5 miljoner kronor.

Förutom kommunens bibliotek lägger Luleå i år nästan 90,7 miljoner på kulturaktiviteter. *Norrbottensteatern* står för 9,5 miljoner av dessa, vilket är mer än en tredjedel av vad skolan måste skära ned med. Grafen visar hur många lärartjänster som kostnaden för dessa verksamheter motsvarar.

Luleå är en av landets kommuner som sammanlagt spenderar allra mest på kultur och fritid. Enligt Sveriges Kommuner och Landstings sammanställning satsades sammanlagt 3 342 kronor per invånare på kultur och fritid under 2007. Genomsnittet för Sveriges kommuner låg då på 1 921 kronor.²⁰

Luleå borde stå stadigare än andra kommuner i kristider, eftersom man har möjlighet att skära ner i andra sektorer än skola och omsorg. En kommun som lägger så mycket pengar på kultur och fritid har resurser att undvika nedskärningar inom vad som borde vara prioriterade områden.

Invånare: 73 405
Skattesats: 32,68 %
Kultur: 1 589 kr/invånare
Fritid: 1 753 kr/ invånare
Kommunledning: S

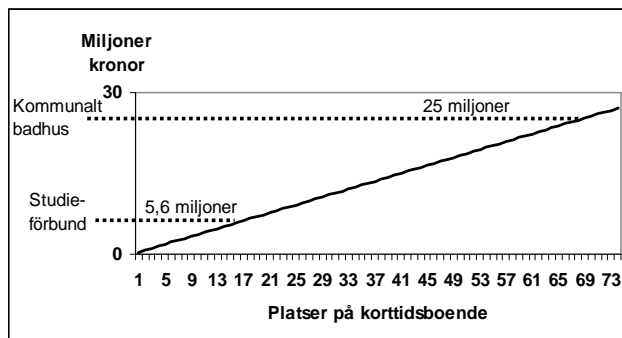

SKELLEFTEÅ

I Skellefteå har inte minst äldreboenden drabbats av kristiderna. Socialnämnden måste spara drygt 20 miljoner kronor för att budgeten ska gå ihop. Planerade besparingar inför 2010 beräknas innebära att 20 boendeplatser för äldre försvinner och att 4,5 tjänster dras in. Bland annat ska kommunens socialtjänst spara 4,4 miljoner kronor genom att man drar in tolv platser för korttidsvistelser på ett äldreboende.²¹

Skellefteå kommun spenderar 3 132 kronor per invånare och år på kultur och fritid tillsammans. Medelnivån för landet är 1 921 kronor. På fritidsområdet satsar man näst mest per invånare i hela landet. Bara Malmö är mer generös.

Invånare: 71 870
Skattesats: 32,9 %
Kultur: 1 289 kronor/ invånare
Fritid: 1 843 kronor/invånare
Kommunledning: S

Med en skattesats på 32,9 % har Skellefteå kommun onekligen resurser att använda. Vart går då alla skattepengar?

En relativt skrymmande post i kommunbudgeten är studieförbunden, som slukar drygt 5,6 miljoner kronor under året. I grafen framgår hur det beloppet motsvarar kostnaden för de platser för korttidsvistelse på äldreboende som är hotade. På studieförbunden i Skellefteå kan man, i likhet med studieförbunden i de flesta städer, gå kurser i allt från vinprovning till foxtrot.

De kommunala bidragen till trots är det som bekant inte gratis att gå kurser inom de flesta studieförbund. I stället är det de vuxna som tjänar så pass mycket att de fortfarande har råd när skatten är betald som genom studieförbunden kan få sin fritid subventionerad.

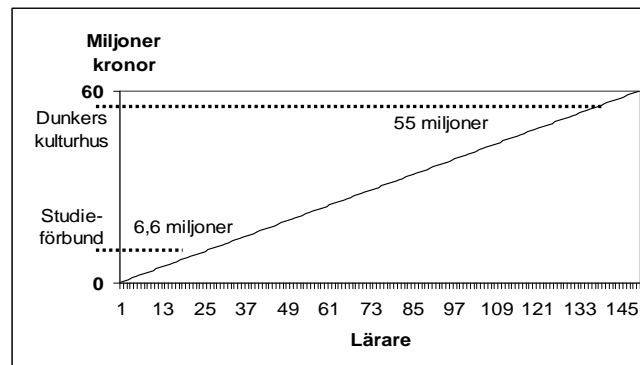
Badanläggningar erbjuder också en fin fritidssysselsättning och åtnjuter resurser från kommunen för investeringar. Det centrala kommunala badet tilldelas sammanlagt 25 miljoner kronor till ytterligare utveckling fram till 2013, och ett annat kommunalt inomhusbad får en bubbelpool för 1,2 miljoner.

HELSINGBORG

Den kommun i Sverige som satsar allra mest på kultur är Helsingborg. Där gör man av med nästan 1 800 kronor per invånare, jämfört med i genomsnitt 885 kronor i resten av Sverige. Drygt 156 miljoner kronor kommer i år att tilldelas kommunens kulturförvaltning för att främja filmvisningar, utställningar och annan kultur. Anders Lundström (KD), ordförande i kulturnämnden i Helsingborg, kallar kommunens satsningar för "en offensiv kulturpolitik".²²

Invånare: 126 569
Skattesats: 30,5 %
Kultur: 1 798 kronor/ invånare
Fritid: 1 085 kronor/invånare
Kommunledning: M, FP, C, KD,
Pensionärernas Intresseparti

Dunkers kulturhus i Helsingborg är kommunens flaggskepp och är kraftigt inspirerat av Bert Karlssons Music Factory i Skara. Det uppstod strax efter nedläggningen av musikskolan 2008. Den nya verksamheten huserar konsertsal, konsthall och utställningar. Kulturskribenten Sören Sommeliuss skrev på Helsingborgs Dagblads kultursida att det nya projektet beskrivs som en "jättefritidsgård" av dem som berörs av omläggningen.²³

Nästan 55 miljoner kronor i kommunbidrag går till Dunkers kulturhus under 2009. Bland projekten inom kulturhuset finns keramikutställningen "Hands on" såväl som "Dekadens", en utställning om "det vackra förfallet", som kostade kommunen 1,11 respektive 1,35 miljoner kronor.

Förutom Kulturhuset går i år bidrag på dryga 9 miljoner till kulturstöd. Större delen av detta, drygt 6,6 miljoner, går till studieförbunden.

Medan denna kulturkarusell snurrar på pyr missnöjet med kvaliteten i kommunens skolor. När Lärarförbundet publicerade sin rankning av Sveriges skolkommuner i oktober 2008, visade det sig att Helsingborg spelade i den absolut lägsta ligan. Mest av allt fann man brister i resurser och lärarlöner, och det fanns alltför få lärare per elev. Under hela 2000-talet har man skurit ner på skolpersonal.²⁴ Samtidigt, som illustrationen visar, slukar studieförbunden och Dunkers kulturhus sammanlagda resurser motsvarande 154 lärartjänster.

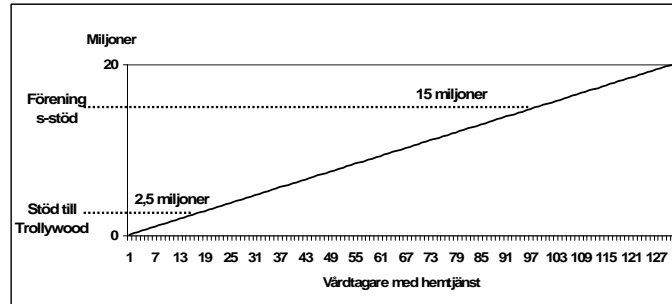
Till de 2,5 miljarder som man vanligtvis satsar på skolan, ger kommunen ytterligare 30 miljoner i år. Men Lärarförbundet menar att detta inte alls är tillräckligt och man vill se en öronmärkning av pengar för att fler lärare ska kunna anställas.²⁵

På Moderaternas initiativ genomförs en skattehöjning på 10 öre. Kommer den männe att användas till att backa upp den offensiva kulturpolitiken?

TROLLHÄTTAN

Trollhättans kommun justerar ned sina budgetramar för 2009 med totalt 60 miljoner kronor. Alla nämnder berörs i varierande utsträckning. Omsorgsnämnden har ett minskat anslag om 4,5 miljoner kronor och utbildningsnämnden måste krympa med 12,4 miljoner kronor. De kommunala kultur- och fritidssatsningarna skulle i år ha omfattat 104 miljoner kronor men har för året reviderats ned med 1,4 miljoner kronor.²⁶

Invånare: 54 435
Skattesats: 31,84 %
Kultur: 1 301 kronor/ invånare
Fritid: 1 027 kronor/ invånare
Kommunledning: S

Kommunen varslade i mars 2009 hela 220 personer om uppsägning. Inom skolan kan 130 personer komma att försvinna. Varslen rör såväl pedagoger som olika slags stödpersoner. Inom äldreomsorgen kan 70 personer komma att sägas upp.²⁷

Inför år 2010 ser saker och ting ännu bistrare ut. Någon skattehöjning har inte utannonserats, men det ekonomiska läget kräver en minskning av utgifterna med totalt 80,7 miljoner kronor. Det innebär besparingar på 33 miljoner för utbildningsnämnden, en summa som motsvarar 82 lärartjänster. Man ska skära ned med 24 miljoner kronor inom omsorgen, medan kultur- och fritidsnämnden får en litet nättare summa på 3,2 miljoner att sänka utgifterna med.

Samtidigt driver kommunen ett tämligen ambitiöst kulturprogram med nysatsningar. Man har bland annat nyligen beslutat att ett "Ungdomens hus" ska uppföras runt årsskiftet 2010–2011.

Trollhättan beskrivs ofta som Sveriges filmcentrum och har belönats med smeknamnet "Trollywood". Bolaget Film i Väst har funnits i Trollhättan sedan 1997. De sköter filmproduktionen, och i bolagets styrelse sitter representanter för såväl landstinget som flera kommuner i regionen. Men det här är en filmindustri på steroider. Den går runt endast med hjälp av totalt 80 miljoner i bidrag. Skattebetalarna i Trollhättans kommun stod under 2009 för 2,5 miljoner av dessa. Den största delen kommer från landstingsförvaltningarna, Regionsutvecklingsnämnden Västra Götaland och Kulturnämnden Västra Götaland.²⁸ Grafen illustrerar hur många äldre som skulle kunna få hemtjänst med budgeten för denna satsning.

Filmindustrin omnämns inte sällan som en investering som skapar tillväxt och möjligheter för Trollhättan. Men den enda rimliga motiveringen för en kommunal kulturpolitik är att den tillhandahåller det som marknaden inte kan frambringa.

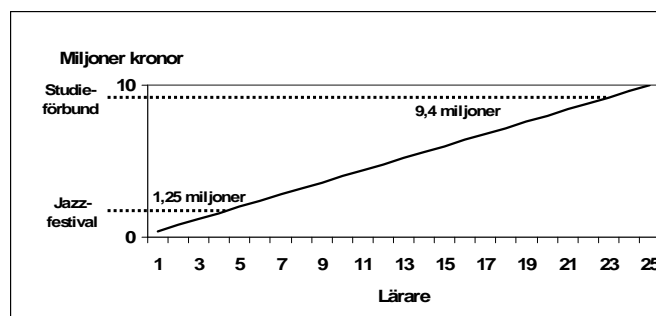
Enligt förespråkarna är fördelarna med att satsa på Trollywood att det innebär en vinst för kommunen. Men om denna affärspotential verkligen finns, måste Film i Väst kunna stå på egna ben. På det finns det ännu inga tecken. Man bör fråga sig huruvida strålglansen från de vita dukarna verkligen är viktigare än till exempel kvaliteten i barnens grundutbildning.

UMEÅ

Kommunfullmäktige i Umeå konstaterade i juni 2009 att nedskärningar i kommunbudgeten var oundvikliga. I jämförelse med tidigare prognoser blir skatteintäkterna 160 miljoner kronor lägre i år och 300 miljoner lägre under 2010.²⁹

Invånare: 112 547
Skattesats: 33,1 %
Kultur: 1 504 kronor/ invånare
Fritid: 1 264 kronor/ invånare
Kommunledning: S

Skolan drabbas även här. För- och grundskolenämndens budget ska minskas med 25 miljoner under 2010. Dessutom ska skolorna leva upp till ett mål som kommunfullmäktige satt, och som säger att förskolan i genomsnitt bara ska ha 15 barn i barngrupperna. Det beräknas kosta för- och grundskolenämnden 21 miljoner kronor.³⁰

Fritids- och kultursektorn ska få 2 miljoner mindre var 2010. Det ser ändå inte särskilt mörkt ut för kulturnämndens del, eftersom förändringen innebär att kommunbidraget fortfarande ligger något över nivån för 2008. Kulturbudgeten i Umeå ökade nämligen från drygt 89 miljoner år 2008 till 92,4 miljoner kronor under 2009. För fritidsnämnden är bilden densamma. Man har ökat sina anslag från drygt 125 miljoner år 2008 till drygt 128 miljoner år 2009.

Filmsatsningarna sitter säkert i Umeås kulturbudget. Efter nedläggningen av Biograf Royal i januari 2007 utreder nu kommunen vilka satsningar som ska göras inom filmkulturen i Umeå. Hur pengarna än ska användas har 1,26 miljoner kronor säkrats för året, bland annat till en satsning på *Biograf Royal* och en eventuell *barnfilmsfestival*.

I väntan på Biograf Royals eventuella återuppståndelse finns andra sätt för skattepengar att få sin bioupplevelse subventionerad. Kommunen sponsrar *Bio Marx* och *Folkets Bio*. *Bio Marx* ingår i *kulturföreningen Humlan*, som i år får nästan 400 000 kronor i kommunbidrag. *Humlan* inrymmer bland annat konserter och den nya klubben "*Brrrap! Brrrap!*", som spelar elektronisk dansmusik.

Umeå satsar även mycket på festivaler, bland vilka en *jazzfestival* och festivalen "*Made in Umeå*" kan nämnas. De går på 1,25 miljoner vardera för kommunen.

Umeå är Sveriges tredje mest generösa kommun vad gäller kultursatsningar. Under år 2007 lades 1 504 kronor per person på kommunalt finansierad kultur. Skattesatsen på 33,1 % i kommunen kommer alltså väl till pass när man ska säkra resurser till kulturprojekten. Detta är speciellt viktigt då Umeå satsar på att bli Europas kulturhuvudstad år 2014. Studieförbunden lever väl på de 9,4 miljoner kronor som

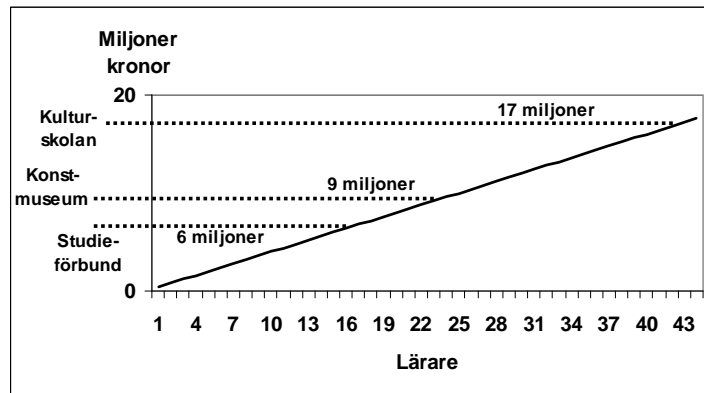
kommunen donerar till verksamheten. Som illustrationen visar skulle detta belopp betala nästan 24 lärartjänster till i kommunen.

NORRKÖPING

Lågkonjunkturen tvingar fram stramare budgettramar i Norrköping. Då fler kommuninvånare blir arbetslösa ser prognoserna för skatteintäkter allt blekare ut. Den styrande rödgröna majoriteten har föreslagit att kommunens budget ska krympa med 103 miljoner kronor nästa år och med 106 miljoner året därpå. Men redan i år måste man spara hela 56 miljoner kronor.³¹

Norrköpings Tidningar följde arbetet i 41 grundskolor i kommunen och fann i juni 2009 flera fall där skolor tvingas lägga ned och klasser måste splittras. Skolorna pressas att skära ned, organisera om och gå ihop. I de flesta skolor väntar nu större elevgrupper och allt mindre personal.

Invånare: 127 941
Skattesats: 31,3 %
Kultur: 1 068 kronor/ invånare
Fritid: 1 013 kronor/ invånare
Kommunledning: S, V, MP

Förutom arbetslösa lärare leder förändringarna till att de lärare som är kvar måste ta sig an fler ämnen och arbetsuppgifter än tidigare. Specialpedagoger blir fritidsfröknar. Elevassistenter kanaliseras till andra uppgifter eller tillbaka ut på arbetsmarknaden. Det finns på många ställen en överhängande risk för kvalitetssänkning i undervisningen.³²

Kommunen satsar dock friskt på kulturen. År 2007 låg kulturbudgeten på 1 068 kronor per kommuninvånare. Även i Norrköping får studieförbunden en ansenlig del av kommunens stöd till kultur och fritid, nästan 6 miljoner kronor i år. Stadens konstmuseum och stadsmuseum kostar årligen omkring 9 miljoner vardera. För det socialdemokratiska kommunalrådet Mattias Ottosson är det här inga konstigheter: kultur och fritid är en "kärnverksamhet."³³

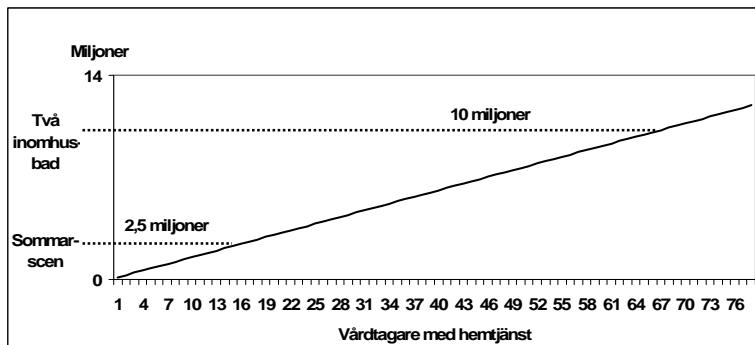
Kommunen lägger varje år drygt 17 miljoner på Kulturskolan i Norrköping. Där kan barn och ungdomar gå kurser i sång, film, musik och annat samt hyra instrument. Men det är inte gratis, utan kostar upp till 1 680 kronor per termin beroende på vilken kurs som önskas. I grafen ser vi vad dessa satsningar motsvarar i lärartjänster. Det är uppenbart att många varsel inom skolan skulle kunna undvikas genom vettigare prioriteringar.

MALMÖ

Malmö kommunledning har deklarerat att samtliga nämnder måste vidta åtgärder för att möta den dåliga konjunkturen. Utgifterna för 2010 ska minska med 180 miljoner kronor till skillnad från tidigare planer. Man räknar med en minskning om 1 % för samtliga nämnder under nästa år och ytterligare 1–2 % under 2011.

Invånare: 285 514
Skattesats: 31,23 %
Kultur: 1 631 kronor/ invånare
Fritid: 1 937 kronor/ invånare
Kommunledning: S, V, MP

När detta dystra besked kom i början av juni ringde Sydsvenskan runt till stadsdelsnämnderna, som alla ålagts samma besparingskrav. Olika åtgärder skulle vidtas för att möta kraven. Skolor planerade att säga upp personal, flera personer skulle sägas upp inom hemtjänsten och öppettiderna för exempelvis biblioteken och fritidsgårdarna skulle förkortas.

I det läget är det tur att Malmö har en rejäl kultur- och fritidsbudget att skära i. Detta är den kommun i Sverige som per invånare spenderar mest på kultur och fritid sammanlagt. Det rör sig om hela 3 568 kronor under 2007.

Vad gäller kommunala satsningar på just kultur är det bara Helsingborg som överträffar Malmö. Kulturnämnden i Malmö, som i år omsätter cirka 400 miljoner kronor, får 284 miljoner av detta i kommunbidrag. Fritidsförvaltningen i Malmö får mer än 319 miljoner kronor att röra sig med. Vart går alla pengar?

Idrottsmuséet samt *badanläggningarna Aq-va-kul* och *Oxievångsbadet* kostar i år sammanlagt 10 miljoner kronor. Som illustrationen visar skulle denna summa kunna rädda vården för 66 stycken mottagare av hemtjänst.

Hyror till alla anläggningar och fastigheter står för den största andelen av kultur- och fritidsbudgeten. Man är även angelägen om att årligen dela ut projektstöd till ungefär 300 organisationer. På menyn står bland annat tangodans, filmvisning och bokcirklar.

Kulturnämnden låter förstå att kulturen är en tillväxtfaktor för staden, och man bedömer därför att det behövs ett *resurstillskott på 9,7 miljoner* för 2009. De vill bland annat bygga en sommarscen för 2,5 miljoner och vidareutveckla *Malmö Kulturskola* för 1,5 miljoner.³⁴

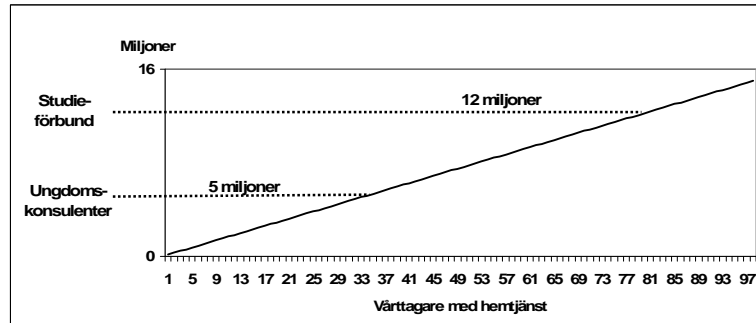
ESKILSTUNA

Eskilstuna kommun är en av de kommuner i landet som aviserat en skattechöjning under nästa år. 10 öre per hundralapp läggs på en redan hög skattenivå på 32,35 %. Det förväntas ge ett tillskott till den ansträngda kommunkassan på 15,7 miljoner kronor.³⁵

Invånare: 94 943
Skattesats: 32,35 %
Kultur: 1 173 kronor/ invånare
Fritid: 1 144 kronor/ invånare
Kommunledning: S+V

Kommunen behöver dock spara mer än så under lågkonjunkturen. I planeringen för år 2010 ska de olika nämnderna, genom effektiviseringar och besparingar, minska sina kostnader med totalt 101,4 miljoner kronor.

Alla nämnder åläggs samma sparkrav om 2,5 %.

Eskilstuna kommun spenderar samtidigt en hel del per invånare på kultur och fritid. Under de senaste åtta åren har man dragit på sig stora kostnader, bland annat genom att uppföra tre arenor, ett konserthus och ett konstmuseum. Kommunen har sedan tagit över driften för anläggningarna, och kostnaderna har därmed stigit ytterligare. År 2009 omfattade *kommunens kultur- och fritidsbudget* hela 211,3 miljoner kronor.

Även om kommunen driver många verksamheter i egen regi, är utbetalningen av bidrag omfattande. Av kommunens cirka 470 ideella föreningar erhåller cirka 300 något slags kommunalt stöd. 500 000 kronor går till *teatergrupper* och 1,5 miljoner försvinner i form av stöd till "*kulturproduktion*". De under 20 år som vill vara med och påverka ungdomars situation i kommunen kan vända sig till *ungdomskonsulenterna*, som kostar kommunen 5 miljoner kronor.³⁶

Studieförbunden i Eskilstuna får i år hela 12 miljoner från kommunen. Som framgår av grafen motsvarar det till exempel kostnaden för hemtjänst till 79 vårdtagare. Till skillnad från många andra kommuner budgeteras bidrag till studieförbunden i Eskilstuna inte under kultur- och fritid. I stället ligger de direkt under kommunstyrelsen. Här hittar vi 4 miljoner till ABF, 3,3 miljoner till *Studieförbundet* och 336 000 kronor till diverse *frikyrkliga studieförbund*.³⁷

Förfarandet kring bidragen till studieförbunden är litet speciellt. Kommunen beslutar varje år om en klumpsumma, medan fördelningen av pengarna beslutas av en sammanslutning av olika förbund. Representanter för dessa sitter i något slags kommitté som administreras av ABF och som sköter dialogen med kommunen. Det här kan

möjligen förklara varför Eskilstuna gör av med så mycket pengar på just studieförbunden. Förmodligen kommer anslagen till förbunden att kunna räknas upp något för varje år, vilket i så fall skulle stå i stark kontrast till de stora neddragningar som samtidigt måste genomföras på andra håll i kommunen.

GOTLAND

Den gotländska ekonomin har drabbats hårt av finanskris och lågkonjunktur. Kommunstyrelsens ordförande, centerpartisten Eva Nypelius, skrev i en debattartikel i lokaltidningen Gotlands Allehanda att underskotten motsvarar 3 kronors skatthöjning fram till 2011, eller nedskärningar med 600

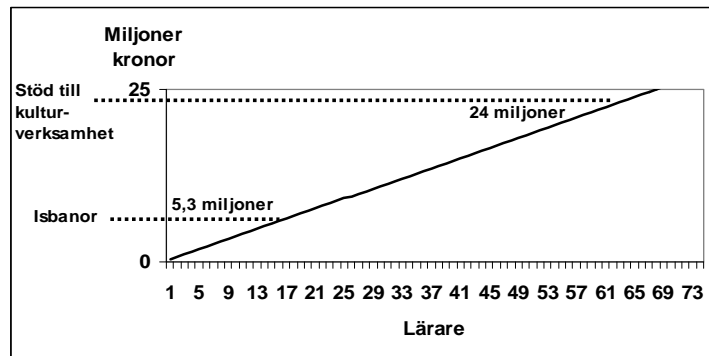
Invånare: 57 013
Skattesats: 33,10 %
Kultur: 1 190 kronor /invånare
Fritid: 1 128 kronor/invånare
Kommunledning: C+M+FP

kommunala tjänster. Detta motsvarar var tionde kommunanställd. Hennes kalkyl pekade på underskott med 150 miljoner kronor under 2010, 280 miljoner år 2011 och 370 miljoner år 2012.

Skolorna i kommunen har redan fått känna av de svåra tiderna.

Tidigare i år varslades 145 lärare

om uppsägning, och vid årsskiftet ska 85 av lärarna bli uppsagda. Det finns en rad förslag på hur man ytterligare kan kapa utgifterna till nästa år. Hälften av besparingarna, 75 miljoner kronor, kan förhoppningsvis åstadkommas genom minskade löneökningsskrav. Osäkerheten är dock stor, då det är svårt att förutsäga utfallet av den kommande avtalsrörelsen. Omorganisation i olika nämnder ska vidare kunna spara 18 miljoner kronor.³⁸

Gotlands kommun har samtidigt en ambitiös kultur- och fritidsagenda. Under 2009 nysatsar man på bokbuss för 3,2 miljoner och en speedwaybana för 1,5 miljoner. Under samma år utbetalas 1,1 miljoner till resurscentret Film på Gotland. I budgeten ska 24 miljoner kronor gå till "stöd till kulturverksamhet". Detta innefattar bland annat studieorganisationer och Medeltidsveckan på Gotland. Som vi ser motsvarar detta belopp kostnaden för 60 av de 85 lärare som förväntas bli uppsagda. Kommunen har även kostnader för isbanor på 5,3 miljoner kronor, och man sponsrar föreningar som "Gotlands läns hemslöjdsförening" och "Gotlands Konst- och Tonsättarskolor" med sammanlagt 20 miljoner kronor. Kultur- och fritidsnämnden åläggs att totalt spara så lite som 2,5 miljoner kronor av de 128 miljoner som den tilldelades under 2009.

SANDVIKEN

Sandvikens kommun har under en tid drabbats hårt av den ekonomiska nedgången. Det beror i stor utsträckning på läget för verkstadskoncernen Sandvik, som i november 2008 varslade 900 anställda³⁹ och i april 2009 ytterligare ett femtiotal om uppsägning.⁴⁰

Skatteintäkterna störtdyker och de ekonomiskt stränga tiderna manar till dramatiska förändringar, svåra prioriteringar och skarpa budgetbeslut.

För 2010 har en rad rationaliseringar aviserats. Inom skola och omsorg rör det sig om totalt 150 varsel. I linje med rikets

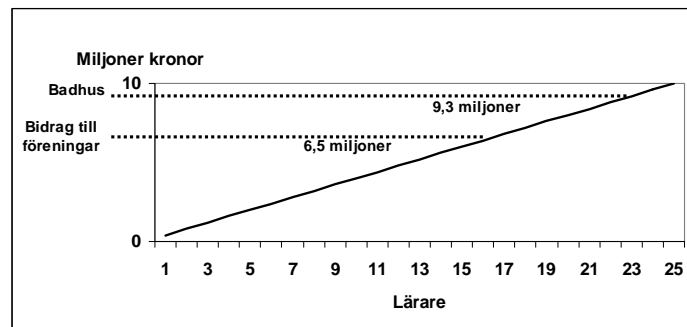
flesta kommuner bedöms dock en skattehöjning vara en dålig lösning på de finansiella problemen.⁴¹

Sandvikens kommun fördelar samtidigt drygt 95 miljoner årligen inom kultur- och fritidsförvaltningen. Bidrag till ungefär 400 föreningar utgör totalt cirka 6,5 miljoner kronor, och man spenderar över 26 miljoner kronor på kultur- och fritidsaktiviteter under 2009. Kommunen driver också ett *badhus*, vilket årligen kostar 9,3 miljoner kronor. I grafen ser vi hur många varslade lärare den summan motsvarar.

Ett annat intressant exempel är Göransson Arena, som invigdes i juni 2009. Den uppfördes med medel från de Göranssonska Stiftelserna som bildades av Göran Fredrik Göransson, grundaren av företaget Sandvik. Arenan skänktes sedermera till kommunen, som tog över driften.⁴²

Sandvikens kommun har nu landets största "multiarena". Den har en tre gånger större isyta än Globen och plats för 10 000 åskådare. Men det är för många platser för en så liten kommun. Därmed finns det risk för att gåvan inte kommer att vara lönsam. Ändå satsar Sandvikens kommun mellan år 2008 och år 2010 50 miljoner kronor på infrastruktur kring arenan.⁴³

Invånare: 36 837
Skattesats: 32,52
Kultur: 1 193 kronor/ invånare
Fritid: 1 378 kronor/ invånare
Kommunledning: S, C

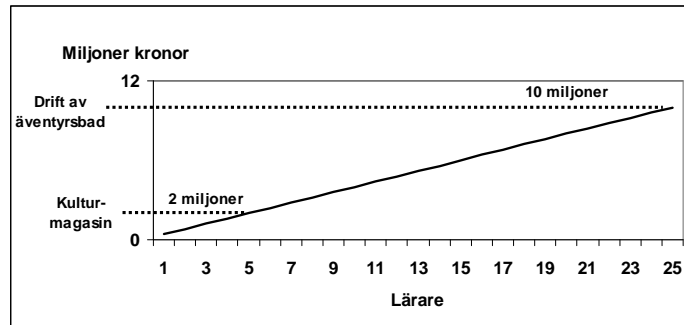

SUNDSVALL

Sundsvalls kommun måste spara 400 miljoner kronor under tre år. Inom omsorgen ska 50 äldreboendeplatser bort, vilket kommunen sparar 16 miljoner kronor på. Ytterligare 140 miljoner kronor sparas då skolpengen sänks med 7 200 kronor per elev. Man räknar dessutom med att 250 tjänster försvinner inom skolan.⁴⁴

Invånare: 94 955
Skattesats: 32,89 %
Kultur: 1 309 kronor/ invånare
Fritid: 1 282 kronor/ invånare
Kommunledning: S, V, MP

Kultur- och fritidsverksamheten går inte heller fredad genom krisen. Två närbibliotek ligger illa till och ett badhus, Alnöbadet, hotas av nedläggning. Samtidigt påbörjades under 2008 byggandet

av ett splitternytt *äventyrsbad* i internationell klass. Första etappen kostade 246 miljoner kronor. Nästa steg har ett anslag på 148 miljoner kronor.⁴⁵ Sammanlagt skulle denna summa kunna säkra 250 lärartjänster under nästan 4 år. I stället byggs ett bad med en surfmaskin och tre vattenrutschbanor. Kommunalsrådet Anita Bdioui såg till att sätta spaden i jorden precis när finanshaven stormade igång på allvar. Badet förväntas enligt muntliga uppgifter kräva en årlig driftskostnad på 10 miljoner kronor. Som vi ser här intill motsvarar en sådan summa en årlig kostnad för 25 lärare.

Sundsvalls kommun skyr inte nyinvesteringar i kristider. Man satsar bland annat 12,5 miljoner kronor 2009–2010 som förstärkning till projektet "Förebyggande åtgärder, tidiga insatser".⁴⁶ Detta är en bidragsfond som föreningar, fritidsgårdar och liknande kan söka pengar från.

Sundsvalls kommun spenderar 2 591 kronor per invånare på kultur och fritid sammanlagt. År 2009 omsluter Sundsvalls kommuns *kultur- och fritidsbudget* hela 245 miljoner kronor. Under de tre år som kommunen ska spara 400 miljoner kronor spenderar man därmed samtidigt nästan 750 miljoner på kultur och fritid.

I kultur- och fritidsbudgeten för 2009 ingår bland annat ett *fotomuseum* för 1,4 miljoner, *samlingslokaler* för 8 miljoner, ett *kulturmagasin* för drygt 2 miljoner och en *teaterverksamhet* för 16 miljoner. Vi hittar även bidrag till olika *studieförbund*, som får dela på totalt 4,5 miljoner kronor. Det är bara att beklaga att kvaliteten inom grundskolan, kommunens kanske viktigaste lagstadgade åtagande, reduceras till förmån för estetisk verksamhet och fritidsintressen.

GÄVLE

Gävle kommun ska spara. Kommunledningen har nyligen satt upp ett mål för nedskärning med 4 % för de kommunala verksamheterna. Mellan januari och april i år har 43 lärare sagts upp, enligt Lärarförbundets enkätundersökning.⁴⁷

Personalkonsulten på barn- och ungdomsförvaltningen kan inte svara på vilka nedskärningar som förvaltningen gjort sedan dess eller kommer att behöva genomföra under resten av året.

Ett budgetunderlag från kommunfullmäktige visar dock att nettokostnaden för barn- och ungdomsnämnden ska minska med 6,5 miljoner kronor år 2010 jämfört med i år.⁴⁸ Det är oklart vad detta kommer att innebära i personaluppsägningar.

Anslagen krymper för de flesta nämnder. Barn- och Ungdomsnämnden ska skära ner med 6,5 miljoner, utbildnings- och arbetsmarknadsnämnden med 3,6 miljoner och socialnämnden med hela 7,6 miljoner. De som jobbar med kommunal kultur sitter desto säkrare. Inte bara fredas kulturbudgeten. Den förstärks till och med en aning, med 700 000 kronor.

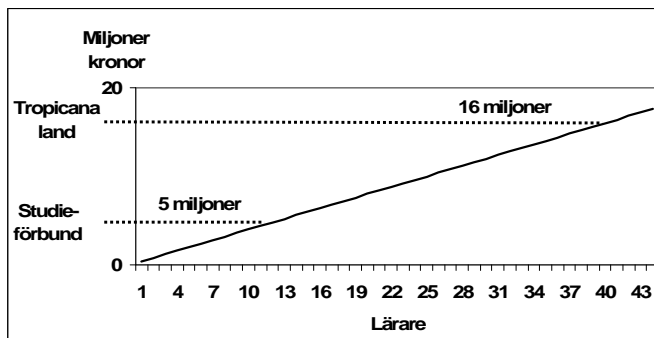
Gävle spenderar generellt sett mycket pengar på kultur. Under 2007 fick kommuninvånarna hela 1 283 kronor vardera i kultursatsningar. De 5 miljoner som kanske skulle kunna satsas på minst 12 lärare läggs i stället på studieförbunden, vilket grafen avslöjar.

Men i stället satsas det på konst i det offentliga rummet. Enligt det så kallade enprocentsuppdraget ska 1 % av kostnaden för kommunala om- och nybyggnationer i Gävle kommun förses med konstnärlig utsmyckning. Statyer ska uppföras på fritidsgårdarna och konst ska pynta förskolorna.

En inventering av kommunens konstsamling visade en ökning mellan 2007 och 2008 från 749 till 835 konstverk. *Konstcentrum*, det kommunala centret för samtidskonst, spenderar årligen 160 000 kronor på nya verk, som deponeras i kommunens lokaler.⁴⁹

Kronan på konstverket är "*Priapos trädgård*", en rosafärgad skrotbil som ställts på nosen mitt i rondellen vid Gustavsbro. Skapelsen väckte debatt i lokala medier. Gävleborna ville hellre att de 270 000 kronor, som satsningen kostade, lades på vägar och skolor. "Är

Invånare: 93 432
Skattesats: 32,42 %
Kultur: 1 283 kronor/ invånare
Fritid: 1 053 kronor/ invånare
Kommunledning: S, V, MP

detta en signal på att vi kan ställa ut våra gamla skrotbilar i naturen med en kulört färg? Trodde att det var miljöbrott!" skrev en signatur på Gefle Dagblads debattsajt.⁵⁰

Kommunen är inte heller njuugg när det gäller satsningar på fritidsverksamhet. En del i budgeten utgörs av badet *Tropicana land*, en "må bra"-anläggning som det heter på kommunens hemsida, med bassänger, vattenoaser och spa. Nästan 16 miljoner av kommuninvånarnas skattepengar går årligen till inrättningen.⁵¹

Till skillnad från andra kommuner som vi har varit i kontakt med finns i Gävle ingen detaljbudget för kultur och fritid att dela med sig av till intresserade medborgare. Offentlighetsprincipen respekteras förvisso. Vi var välkomna att besöka kommunen och bläddra i deras pärmar. Men för att på annat sätt få tag på informationen fick vi snällt ringa runt till kommunens *åtta avdelningar* inom kultur och fritid för att få tag på enskilda budgetuppgifter. Kanske bidrar denna lösa struktur till att förklara varför pengarna rinner iväg?

KARLSKOGA

Den kommunala verksamheten i Karlskoga har genomgått betungande besparingar sedan finanskrisen slog till i höstas.

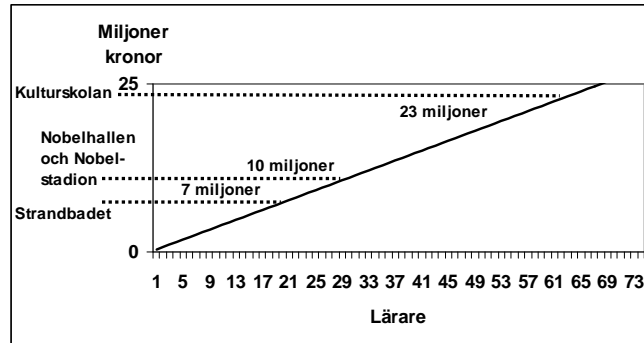
Politikerna är eniga om att fler neddragningar måste genomföras för att kommunen ska kunna ta sig igenom

lågkonjunkturen. Skatteintäkterna i Karlskoga minskar, då många uppsägningar sker inom den privata sektorn.

Under 2010 ska 33,5 miljoner kronor sparas i kommunen. Fördelningen av bördan ger 6 miljoner var i besparingar för kommunstyrelsen,

socialnämnden och samhällsbyggnadsnämnden, medan kultur- och föreningsnämnden ska spara in den något mindre summan 5,8 miljoner.

Invånare: 29 860
Skattesats: 32,1 %
Kultur: 1 531 kronor/ invånare
Fritid: 1 246 kronor/ invånare
Kommunledning: S

Barn- och utbildningsnämnden ser dock ut att dra det allra kortaste strået, då den förväntas skära ned verksamheten med hela 7,7 miljoner kronor. Till detta tillkommer de så kallade demografiska besparingarna, som ska genomföras då elevtalen minskar. Detta innebär ytterligare nedskärningar motsvarande nästan 5 miljoner kronor. Till bilden hör dessutom att kommunen hoppas på att ytterligare 1 % kan sparas i nämnderna som en gardering för ännu tuffare tider. Barn- och utbildningsnämnden kan då komma att få ett sparkrav på närmare 18 miljoner kronor.⁵²

Socialnämnden, som får ett tillskott för att täcka de ökande kostnaderna för försörjningsstöd, menar att det inte alls kommer att vara tillräckligt. Tillkommer dessutom en extra procent i besparingar, blir den totala summan besparingar för nämnden 11,5 miljoner kronor.⁵³

Hur står det då till med kulturen i Karlskoga? Tja, det är inte för inte som kommunen har utnämnts till Årets kulturkommun 2009. Kommunen spenderar generöst 1 531 kronor per invånare på kultur. Kulturskolan kostar 23 miljoner kronor per år för kommunen. Där kan barn och ungdomar, mot en avgift, gå kurser i bland annat musik, dans och teater.

Karlskoga lägger 1 246 kronor per invånare på fritid. Strandbadet, som namnet till trots är ett inomhusbad med tillhörande spa och styrketränningsanläggning, kostar i år kommunen drygt 7 miljoner kronor. Kommunen skänker även bort drygt 13 miljoner

kronor till så kallad "enskild verksamhet", lokalhyror till föreningar och annan lokalupplåtelse.

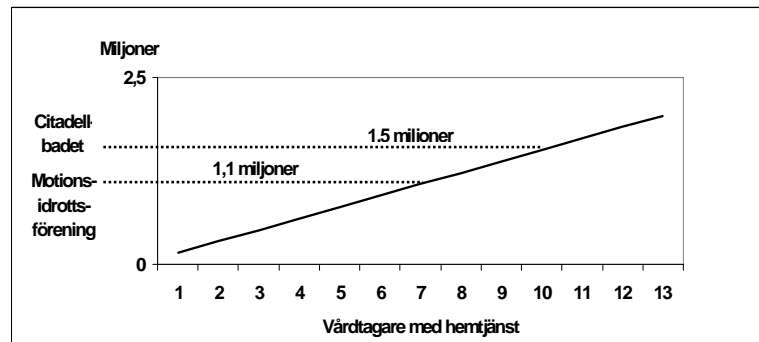
Dessutom sponsrar kommunen *Nobelhallen och Nobelstadion* med över 10 miljoner per år. Bofors IK:s sportchef Stefan Bengtzén och styrelseledamoten Torbjörn Ericsson menar att man genom hallen "tar hit spelare som bosätter sig här, och kanske har med sig någon flickvän, bidrar till att fler betalar skatt".⁵⁴ Tja, det är väl ett sätt att se på det finansiella kretsloppet. Tack vare de generösa politikerna har Karlskoga därutöver fått en riktigt fin bowlinghall som år 2007 fick utmärkelsen Årets hall. Illustrationen ovan visar vad alla dessa projekt motsvarar i antal lärartjänster.

LANDSKRONA

Landskronas kommun ligger i samma del av landet som Vellinge och Kävlinge, som har landets lägsta kommunala skatter. Landskrona har nästan 2 % högre skatt än sina grannar, vilket motsvarar ungefär en utlandssemester per år för en familj med två förvärvsarbetande medelinkomsttagare.

Invånare i kommunen: 41 000
Skattesats: 30,63 %
Kultur: 1 164 kronor/ invånare
Fritid: 1 309 kronor/ invånare
Kommunledning: M, FP, MP

En stor del av denna ovanligt stora kommunbudget går till Landskronas kultur- och fritidsverksamhet. I Skåne län ligger kommunen precis efter Malmö och Helsingborg i utgifter på kultur och fritid.

Ett talande exempel är en tidigare renovering av *Citadellbadet*, stadens utomhusbad, för 35 miljoner kronor. Med en ursprunglig budget på 10–15 miljoner, drog projektet iväg rejält med arkitekten Gert Wingårdhs kostsamma ritningar. Det investerades bland annat i exklusiva omklädningsrum med rinnande vatten i glasväggar. Denna försköning kostade lika mycket som nästan 18 lärartjänster i 5 år. Badet kostar nu kommunen 1,5 miljoner kronor per sommar att driva.⁵⁵ Här intill finns en illustration av vad denna summa skulle innebära för antalet vårdtagare med hemtjänst enligt SKL:s snittberäkning.

Marko Huttunen, moderat och tidigare ledamot av kommunfullmäktige i Landskrona, berättar att staden har separata kultur- respektive fritidsnämnder som har en gemensam verkställande förvaltning. Denna modell innebär alltså två politiska styrelser och två politiska ordförande från två olika partier.⁵⁶

Men dessa båda nämnder visar sig ändå inte behandla alla kommunala kultur- och fritidssatsningar. Tekniska nämnden och det kommunala bostadsbolaget Landskronahem sponsrar exempelvis stadens fotbollslag Landskrona BoIS. Vuxennämnden betalar ut bidrag till invandrarföreningar och barn- och ungdomsnämnden sköter fritidsgårdarna.

Med denna fördelning är det svårt att avgöra hur mycket kommunen sammanlagt lägger på kultur- och fritidsverksamheten. Klart är i varje fall att flera miljoner i kultur- och fritidspengar ligger under andra nämnder.

Huttunen berättar om *tennisklubben Landskrona Motionsidrottsförening* som fick ett årligt bidrag på 500 000 kronor. Han avslöjade hur pengarna genom snåriga organisationsstrukturer hamnade dels hos privata företag, dels hos föreningar som inte var i behov av pengar. Utbetalningarna avbröts därför år 2007, men i 2009 års budget för fritidsförvaltningen får Landskronas Motionsidrottsförening återigen bidrag, och denna gång har det fördubblats till *1,1 miljoner kronor*.

AVSLUTNING

I den här rapporten har vi tittat närmare på hur 16 svenska kommuner hushåller med sina ekonomiska resurser i kristid. De har alla olika storlek och olika politiska majoriteter, men har det gemensamt att de lägger osedvanligt mycket pengar på kultur- och fritidsverksamhet. Flera har dessutom flaggat för skattehöjningar under nästa år för att ha råd. Överallt tillåts påkostade kultur- och fritidssatsningar att gå ut över välfärden, skolan och omsorgen.

Hur ska man förstå dessa diskutabla val? När skatteintäkterna sjunker måste kommunen prioritera och inte sällan används den så kallade osthylvemetoden, som innebär att alla nämnder åläggs ett lika stort procentuellt sparkrav. Det är en pragmatisk och bekväm lösning för politikerna, som slipper stöta sig med något särskilt särintresse. Metoden ser också rättvis ut på ytan. Men resultatet av att behandla kulturen, skolan och äldreomsorgen som likvärdiga gynnar varken barn, ungdomar eller äldre. Skär till exempel alla verksamheter ned med en tiondel, betyder det att var tionde skola läggs ned samtidigt som nio av tio kommunala konsthallar får stå kvar.

Politiker vill dessutom vara populära, och att gynna den här typen av verksamheter kan i deras ögon se ut som ett sätt att bli det. Trots finanskrisen ser vi därför satsningar på kultur och fritid som snarare sorterar under bröd och skådespel än kommunal kärnverksamhet. I flera fall kan man se kulturanslagen öka samtidigt som kommunerna skär i välfärden.

Men enbart budgettekniska strukturer och politikernas jakt på popularitet kan inte besvara frågan om varför kultur- och fritidssektorn ofta skonas från kraftiga besparingar. En kompletterande förklaring skulle kunna vara att det knappast är barnens eller de riktigt gamlas röster som hörs högst i debatten. Kulturarbetare, som ofta är direkt beroende av kommunbidrag för sitt uppehälle, och vissa kulturskribenter tenderar att ropa mer kraftfullt. Därmed blir det märkligt nog mer kontroversiellt att rulla tillbaka kultur- och fritidssatsningar än satsningar i välfärden.

Lägg därtill att systemet med kommunalekonomisk utjämning, den så kallade Robin Hood-skatten, ytterligare bidrar till att förvräda incitamenten, både hos givare och hos mottagare – men kanske i synnerhet hos mottagarna, av vilka många återfinns i vår studie.

Till exempel får Karlstad i år 273 miljoner kronor, vilket antagligen gör att staden tycker sig ha råd med en simbassäng för 200 miljoner. Malmö får genom utjämningen rekordhöga 11 000 kronor per invånare och kan i år hämta ut nästan 3,2 miljarder i stöd från andra kommuner. Med pengarna skulle de kunna tiofaldiga sin fritidsförvaltning.

Sammantaget har allt detta möjliggjort att kultur- och fritidssektorn kunnat växa sig oproportionerligt stor i ett betydande antal kommuner. Detta trots att kultur- och fritidsverksamheten, med undantag för biblioteken, faktiskt är frivillig.

KONKURRENSUTSÄTT KULTUREN

Men inte alla kommuner spenderar våldsamt på kultur- och fritidsprojekt. Det finns de som agerar mer ansvarsfullt och som kan tjäna som goda exempel.

Sollentuna spenderar under riksgenomsnittet på kultur och fritid. Sammanlagt rör det sig om 1 369 kronor per person. Detta verkar inte vara på grund av dåliga finanser. Kommunen har en relativt låg skattesats på 30,3 % (vilket kan jämföras med nästan 31,7 % i snitt för andra kommuner av samma storlek) och bidrar i år med 40 miljoner till det kommunala utjämningsystemet.

Österåker, en kommun på 38 700 personer, spenderar per invånare endast 439 kronor på kultur och 810 på fritid. Kommunen har samtidigt en sund ekonomi som tillåter ett bidrag med 12,4 miljoner till utjämningsystemet. Denna summa motsvarar den årliga utgiften för Karlskogas Nobelhall och Nobelstadion tillsammans.

Kävlinge kommun spenderar ännu mindre på kultur och fritid. Den totala summan är drygt hälften så hög som genomsnittet i landet. Kommunen har en gemensam nämnd för skola, vuxenutbildning, kultur och fritid. Nyttan i dessa verksamhetsområden måste därmed vägas mot varandra när pengarna ska fördelas.

Vellinge, med sin blygsamma storlek på under 33 000 invånare, bidrar i år med nästan 94 miljoner till andra kommuner på grund av sin goda ekonomi. Kommunen spenderar samtidigt bara 604 kronor per person och år på kultur. Även här kan politiker få en överblick i prioriteringarna då kultur och fritid sorterar under samma nämnd som skola, vård och omsorg.

Också Lomma är nettobetalare till utjämningsystemet. Trots att kommunen bara har 20 000 invånare, bidrar Lomma med drygt 11 miljoner till andra kommuner. Trots sitt välstånd har kommunen bara en medelhög nivå på sina kultur- och fritidsutgifter. Kulturen och fritidslivet i Lomma tycks frodas ändå. Samtidigt kan kommunen prioritera skolan. En bekräftelse på det är utmärkelsen "Bästa Skolkommun 2007" som Lärarförbundet hedrat Lomma med.

Dessa kommuner visar att en klokare fördelning av kommunernas resurser är fullt möjlig och stakar ut en väg för hur man kan bryta mönstret med kultur- och fritidssatsningar före välfärd. Vellinge och Kävlinge är alltså två kommuner som helt saknar kultur- och fritidsnämnder. Det betyder inte att de är utan kommunal kultur- och fritidsverksamhet, bara att den politiskt ligger under en annan nämnd. Som en konsekvens lägger man mindre pengar på kultur och fritid än de flesta andra

kommuner. Det finns helt säkert ett samband mellan anslagsnivåer och politisk organisation.

Man vinner en stor fördel genom att ha färre politiska nivåer och bredare ansvarsområden inom nämnderna. Det blir då tydligt att utgiftsposterna konkurrerar om ett begränsat budgetutrymme, ja glasklart om man dessutom använder osthyvelprincipen och ålägger alla nämnder lika stora procentuella sparkrav. När en nämnd som ansvarar för allt från parkteatrar till högstadielärare får stramare budgetamar, framstår det sannolikt som mer självklart att i första hand minska anslagen till teatern. Med denna modell blir utfallet helt enkelt mer rimligt. Samtidigt blir det enklare att slå dövörat till för kulturens kravmaskiner.

En nämndsammanslagning av den här typen kan mycket väl genomföras även i större kommuner. Att kommuner ser olika ut storleksmässigt är ingen anledning att inte lära av varandra. Färre nämnder förenklar för kommunpolitikerna och tvingar fram tydligare prioriteringar samt skapar bättre förutsättningar för en intakt välfärd.

FRIVILLIGHETEN HOTAS

Alldeles bortsett från att skola och omsorg åsidosätts för att ge plats åt mindre angelägna satsningar finns det ännu ett problem med kommunernas stora investeringar i kultur- och föreningslivet. Genom att konserter, föreningar och utställningar duschas med skattemedel upprättas svängdörrar mellan det offentliga och det civila samhället. En känsla av att verksamheter som inte dubbats med bidragssvärdet inte bidrar till kultur- och föreningslivet kan lätt uppstå.

Ett omfattande bidragssystem etablerar band mellan politiken och det civila som i sin tur skapar ett beroendeförhållande, något som riskerar att hota kultur- och föreningslivets dynamik och frihet. Bidragskapitalister med en spetskompetens i ansökningsbyråkrati förlorar sin kreativitet och den frivilliga samverkan går om intet.

Festivaler, operor och teatrar kan blomstra utanför de offentliga bidragssystemen, vilket till exempel Regina i Stockholm (en kombinerad opera och restaurang som går runt på biljettintäkter) och teatern Dur & Moll visar. På samma sätt kan det finnas livskraftiga föreningar som inte underhålls av kommunen, vilket inte minst Sjöräddningssällskapet är ett gott exempel på.

Kulturen och föreningsengagemanget kan inte mätas i bidragsmiljoner. Att minska det offentliga stödet innebär inte att konsterna och föreningarna dör. Det kan till och med vara gynnsamt för en verksamhet att tvingas hitta andra finansieringsvägar än de kommunala och att på så sätt befrias från synpunkter baserade på politikernas tycke och smak.

KÄLLOR

Affärer.cc (2008), "Maya-templet i Sandviken". 29 oktober, <<http://affarerer.cc/endagmed/1.488726>>.

Aktuellt i politiken (2009), "Sverige glider isär allt mer". 1 juni, <www.aip.nu/default.aspx?page=3&debatt=2302>.

Arbetsbladet (2008), "Sandvik varslar 900 i Sandviken". 20 november, <<http://arbetsbladet.se/nyheter/varslenpasandvik/1.245101>>.

Arbetsbladet (2009), "Krisbudget för 2010". 16 juni, <<http://arbetsbladet.se/nyheter/sandviken/1.1127228>>.

Botkyrka kommun (2009), Botkyrka kommuns flerårsplan 2010-2013, Kommunens hemsida, 22 juni, <www.botkyrka.se/ekonomi/flerarsplan2010-2013/>.

Dagens Nyheter (2009), "Otillräckligt, enligt Kommunal", 7 april, <www.dn.se/ekonomi/otillrackligt-enligt-kommunal-1.839679>.

E24 (2009), "Sandvik vill säga upp 90 anställda". 16 april, E24, <www.e24.se/branscher/verkstadsindustri/artikel_1249341.e24>.

Eskilstuna kommun (2009a), "Föreningsliv". Kommunens hemsida, 14 juli, <http://eskilstuna.se/templates/Page___1278.aspx>.

Eskilstuna kommun (2009b), "Studieförbund 2009". Rapport beställd från kommunstyrelseförvaltningen, 26 juni.

Eskilstuna-Kuriren (2009), "Skatten höjs för att lindra sparkraven på skolan". 3 juni.

Expressen (2009a), "Det är hjärtlöst". 7 april, <www.expressen.se/Nyheter/1.1525795/detar-hjartlost>.

Expressen (2009b), "Lars Törnman: en droppe i havet". 16 april, <www.expressen.se/ekonomi/1.1535135/lars-tornman-en-droppe-i-havet>.

Expressen (2009c), "Skidtunnel byggs i Botkyrka. 3 mars, <<http://stockholm.expressen.se/nyheter/1.1485573/skidtunnel-byggs-i-botkyrka>>.

Film i Väst (2009), Film i Västs årsredovisning för 2008. 28 januari, <www.filmivast.se/upload/FiV/Administration/Bolaget/Bolagst%c3%a4mma%202009/%c3%85R2008FIV.pdf?epslanguage=sv>.

Gefle Dagblad (2009), "Het debatt om rondellkonsten". 12 juni, <<http://gd.se/nyheter/gavle/1.1117957>>.

Gotlands kommun (2009), Kommunstyrelsens protokoll, 28 maj, <<http://www.gotland.se/imcms/43848>>.

Gävle kommun (2009), Kommunens hemsida, 3 augusti, <http://epi.gavle.se/gk/t_sida.aspx?id=17622>.

Gävle Konstcentrum (2008), Konstcentrums årsredovisning 2008, <www.gavlekonstcentrum.se/content/view/44/184/lang,sv/>.

Göransson Arena (2009), Hemsida, 14 juli, <www.goranssonarena.se/>.

Helsingborgs Dagblad (2007), "Citadellbadet sätter Landskrona på kartan". 24 november, <<http://hd.se/landskrona/2007/11/24/citadellbadet-saetter-landskrona/>>.

Helsingborgs Dagblad (2008), "Läraryrskets betyg på staden – IG". 29 oktober.

Helsingborgs Dagblad (2009a), "Kulturpolitik som gynnar Helsingborg". 17 mars, <<http://hd.se/ledare/2009/03/17/kulturpolitik-som-gynnar/>>.

Helsingborgs Dagblad (2009b), "Fallet SKU (f d Musikskolan): crossover, coaching, kaos". 26 februari (Kultur-Sören), <<http://hd.se/kultur/blogg/category/dunkers/page/2/>>.

Helsingborgs Dagblad (2009c), "Förskola och skola i fokus på budgetmöte". 16 juni.

Karlskoga-Kuriren (2009a), "Enighet om sparkraven", 4 juni, <<http://karlskoga-kuriren.se/nyheter/karlskoga/1.470207>>.

Karlskoga-Kuriren (2009b), "Socialen sparar trots mer pengar". 10 juni, <<http://karlskoga-kuriren.se/nyheter/karlskoga/1.476020>>.

Karlstad kommun (2007), Beslut 2007-12-11. Kommunstyrelsen, <[www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad.nsf/\(\\$All\)/AC943E282549FCA3C125746400246ECC?Open](http://www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad.nsf/($All)/AC943E282549FCA3C125746400246ECC?Open)>.

Karlstad kommun (2009), "Minskade budgetramar – men mer pengar än någonsin tidigare". Kommunens hemsida, <www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad.nsf/archived/E150FF627C847401C125756E0057947F?Open>.

Landskrona kommun (2009), Hemsida, <<http://www.landskrona.se>>.

Lärarnas Riksförbund (2009), "Nedskärningar i skolan". Stockholm (Rapport), <<http://209.85.129.132/search?q=cache:30gtlOHwgZUJ:www.lr.se/lrweb/home.nsf/ByKey/PKAEL-7RSJA7/%24file/Nedsk%C3%A4rningar%2520i%2520skolan%2520-%2520maj%25202009.pdf+nedsk%C3%A4rningar+i+skolan&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=uk>>.

Malmö kommun (2008), Kulturnämndens budgetskrivelse avseende 2009, sid. 3, 26 mars.

Moderata samlingspartiet i Botkyrka (2009), "Gatuteater du betalar". Hemsida, 3 april, <<http://forening.moderaterna.net/botkyrka/2009/04/gatuteater-du-betalar-2/>>.

Norra Västerbotten (2009), "Socialnämnden kräver mer pengar för att rädda äldreboenden". 12 juni, <<http://norrnan.se/nyheter/nara/orter/socialnamnden/article301418.ece>>.

Norrbottenskuriren (2009a), "För sent och ur fas". 8 april, <www.kuriren.nu/nyheter/artikel.aspx?articleid=4768264>.

Norrbottenskuriren (2009b), "Rött med lite grönt". Ledare 4 juni.

Norrbottenskuriren (2009c), "Vägrar utnyttja bolagens vinster: kommunledningen står fast mot oppositionens krav". 17 juni.

Norrköping Nyheter (2009), "Ottosson: Vi höjer inte skatten". 13 juni.

Norrköpings kommun (2009), "Åtgärds paket för att möta lågkonjunkturen". Kommunens hemsida, 17 mars, <www.norrkoping.se/organisation/nyheter/2009/atgardspaket-mot-lagkonju/index.xml>.

Norrköpings Tidningar (2009), "Så drabbas skolan i din stadsdel". 27 juni, <www.nt.se/nyheter/artikel.aspx?ArticleId=5368948>.

Nya Wermlands-Tidningen (2008), "Nobelhallen i stort behov av upprustning". 22 november, <www.nwt.se/sport/lokal_sport/article73615.ece>.

Skolinspektionen (2009), "Lärare saknar rätt utbildning i grundskolans tidigare årskurser i Karlstad", 9 mars, <<http://www.skolinspektionen.se/sv/Pressrum/Pressmeddelanden/Karlstad/>>.

Sundsvalls tidning (2009a), "Inget heligt när kommunen sparar". 10 juni.

Sundsvalls tidning (2009b), "Etapp 2 för 148 miljoner kronor". 25 juni, <<http://st.nu/ekonomi/1.1147850>>.

Sundsvalls tidning (2009c), "Miljonsatsning på barn och ungdomar". 7 april.

Svenska Dagbladet (2009a), "S och V dömer ut kommunpaket". Svd.se, 7 april, <www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_2705947.svd>.

Svenska Dagbladet (2009b), "Även lärarfack kritiska till paketet". 7 april, <www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_2706409.svd>.

Sveriges Radio (2009), "Trollhättan varslar 220". 26 mars, <www.sr.se/cgi-bin/vast/nyheter/artikel.asp?artikel=2725457>.

Trollhättans kommun (2009), "Ny reviderad budget för 2009 och nya ekonomiska ramar för 2010". Beställd från Trollhättans stads kommunstyrelse, 6 maj.

Umeå kommun (2009a), "Svåra avvägningar i budget präglad av finanskrisens effekter". Kommunens hemsida, 17 juni, <<http://umea.se/umeakommun/arkivforumlankar/nyheter/svaraavvagningaribudgetpragladavfinanskrisenseffekter.5.7cd2414c121821b4919800023574.html>>.

Umeå kommun (2009b), "Tuffa år väntar skolan". Kommunens hemsida, 18 juni, <<http://umea.se/umeakommun/utbildningochbarnomsorg/arkiv/arkivskola2008/tuffaarvantarskolan.5.7cd2414c121821b4919800029220.html>>.

Värmlands Folkblad (2009a), "Låt inte barnen betala krisen!". 28 augusti. <<http://www.vf.se/Arkiv/Asikter/Debatt/2009/08/Lat-inte-barnen-betala-krisen--090827.aspx>>

Värmlands Folkblad (2009b), "Hård debatt när Karlstads budget klubbades". 16 juni.

NOTER

- ¹ *Svenska Dagbladet* (2009a).
- ² *Expressen* (2009a).
- ³ *Svenska Dagbladet* (2009b).
- ⁴ *Dagens Nyheter* (2009).
- ⁵ *Aktuellt i politiken* (2009).
- ⁶ *Norrbottnenskuriren* (2009a).
- ⁷ *Expressen* (2009b).
- ⁸ *Värmlands Folkblad* (2009a).
- ⁹ Skolinspektionen (2009)
- ¹⁰ *Värmlands Folkblad* (2009b).
- ¹¹ *Ibid.*
- ¹² Karlstad kommun (2007).
- ¹³ Botkyrka kommun (2009).
- ¹⁴ Moderata samlingspartiet i Botkyrka (2009).
- ¹⁵ *Expressen* (2009c).
- ¹⁶ Lärarnas Riksförbund (2009).
- ¹⁷ *Norrbottnenskuriren* (2009b).
- ¹⁸ *Norrbottnenskuriren* (2009c).
- ¹⁹ *Ibid.*
- ²⁰ SKL:s sammanställning kommer ut en gång om året. Inom kort kommer de nya siffrorna för 2008.
- ²¹ *Norra Västerbotten* (2009).
- ²² *Helsingborgs Dagblad* (2009a).
- ²³ *Helsingborgs Dagblad* (2009b).
- ²⁴ *Helsingborgs Dagblad* (2008).
- ²⁵ *Helsingborgs Dagblad* (2009c).
- ²⁶ Trollhättans kommun (2009).
- ²⁷ Sveriges Radio (2009).
- ²⁸ *Film i Väst* (2009).
- ²⁹ Umeå kommun (2009a).
- ³⁰ Umeå kommun (2009b).
- ³¹ Norrköpings kommun (2009).
- ³² *Norrköpings Tidningar* (2009).
- ³³ *Norrköping Nyheter* (2009).
- ³⁴ Malmö kommun (2008)..
- ³⁵ *Eskilstuna-Kuriren* (2009).
- ³⁶ Eskilstuna kommun (2009a).
- ³⁷ Eskilstuna kommun (2009b).
- ³⁸ Gotlands kommun (2009).
- ³⁹ *Arbetsbladet* (2008).
- ⁴⁰ E24 (2009).

-
- ⁴¹ *Arbetarbladet* (2009).
- ⁴² Göransson Arena (2009).
- ⁴³ *Affärer.cc* (2008).
- ⁴⁴ *Sundsvalls tidning* (2009a).
- ⁴⁵ *Sundsvalls tidning* (2009b).
- ⁴⁶ *Sundsvalls tidning* (2009c).
- ⁴⁷ Lärarnas Riksförbund (2009).
- ⁴⁸ Diarienummer 08ks572.
- ⁴⁹ Gävle Konstcentrum (2008).
- ⁵⁰ *Gefle Dagblad* (2009).
- ⁵¹ Gävle kommun (2009).
- ⁵² *Karlskoga-Kuriren* (2009a).
- ⁵³ *Karlskoga-Kuriren* (2009b).
- ⁵⁴ *Nya Wermlands-Tidningen* (2008).
- ⁵⁵ *Helsingborgs Dagblad* (2007).
- ⁵⁶ Landskrona kommun (2009).